

KOZMICKÉ PTAČÍ LOUKY – OBNOVENÁ PŘÍRODA

KAMIL LISAL

PŘÍKLAD Z PRAXE ANEB ZKUŠENOST ODJINUD

Ing. KAMIL LISAL

Ve firmě Semix, kterou vede, se snaží uplatňovat odpovědný přístup ke spotřebitelům, vyrábět potraviny z hodnotných surovin, domácího původu, bezlepkové, se sníženým obsahem cukru. Podporuje výrobu a odbyt biopotravin.

Pracuji ve funkci ředitele společnosti, která se před více než patnácti lety rozhodla věnovat své sponzorské možnosti ve prospěch ochrany přírody. Od té doby jsme postupně organizačně a finančně zajišťovali management čtyř lokalit – dvě luční společenstva a dvě mokřadní lokality. V pořadí první ze zmiňovaných mokřadů byl vybudován uměle na orné půdě na ploše 1,2 ha. Jedná se o soustavu tůní o různé ploše a hloubce. Tehdejší zemědělská činnost, s ohledem na umístění polního honu, nepřinášela zemědělcům valný efekt. Naopak, plocha jezírek přírodě slouží velmi dobře. Dokladem je přítomnost velkého množství čolků velkých a kuněk obecných. Na základě zkušeností získaných vlastním budováním této lokality a sledováním jejího následného vývoje (obec Raduň u Opavy), jsme se rozhodli další projekt realizovat ve větším rozsahu.

Najít vhodnou oblast v hustě zalidněném okrese Opava, kde jednotlivé obce jsou vzdáleny 3 až 4 km, nebylo snadné. Zejména, když jsme si stanovili podmínku, aby se vytipované území nacházelo v nížině. Další podmínkou bylo, aby příroda byla

obohacena o nová území, respektive aby byly přírodě navraceny melioracemi dříve znehodnocené plochy.

Taková zřejmě jediná plocha, která splňovala tyto podmínky, se nachází mezi obcemi Jilešovice, Kozmice a Dolní Benešov. V sedmdesátých letech minulého století zde proběhly rozsáhlé meliorace, jejichž výsledkem bylo srovnání terénu a odvodnění území. Vysušení území sice umožnilo pravidelné senoseče, ale nebylo dostatečné pro přeměnu luk na ornou půdu, což byl hlavní záměr. Říkalo se tomu „náhradní rekultivace“. Postupnou degradací území byly louky ochuzeny o orchidej prstnatec májový a další četné druhy, tehdy tvořící pestře kvetoucí louky. Příčinou bylo hnojení, mulčování, nevhodně načasovaná seč, myslivecké výsadby – výsadba smrků, kukuřičná polička. Kozmické louky dříve patřily k významným hnízdištím břehouše černoocasého. Ještě v roce 2002 bylo pozorováno 7 párů a nalezeno 5 hnízd, v roce 2003 již jen dva páry. Hnízdily zde také bekasiny otavní a vodouši rudonozí.

Historie projektu „Obnova tůní a revitalizace mokřadu Kozmické louky“, který byl

Jedna z tůní před zavodněním. Foto Kamil Lisal

Snůška čejky chocholáté umístěná na ploše bez vegetace. Foto Kamil Lisal

později přejmenován na „Kozmické ptačí louky – obnovená příroda“, se datuje od roku 2006.

Po vytipování území následovaly výkupy pozemků. Když rozloha ucelené plochy dosáhla 13 ha, bylo započato s projektovými pracemi a stavebním řízením. Hlavním záměrem bylo dosáhnout těchto cílů:

1. Obnova základních funkcí říční krajiny – aluvia údolní nivy řeky Opavy spolu s potoky Juliánka a Přehyně a optimalizace vodního režimu v krajině. Podpora retenční schopnosti území na ploše 13,18 ha.

2. Vznik nových tůň – 11 objektů o celkové ploše 3,27 ha. Z toho mělké tůně do 0,5 m (celkem 4 objekty o ploše 0,93 ha), dále středně mělké tůně do hloubky 0,9 m (5 objektů o ploše 0,66 ha), dále středně hluboké a hluboké tůně do 1,7 m – celkem 2 objekty o celkové ploše 1,68 ha (1,029 ha resp. 0,66 ha).

3. Náhrada napřímeného toku potoka Přehyně novým meandrujícím korytem s proměnlivou šířkou se dvěma bočními tůňemi s délkou toku 735 m.

4. Vybudování tří valů – každý o rozměrech 30x3 m a výšce 1,3 m (0,7 m nadzemní a 0,6 m podzemní část) – sloužících jako zimoviště pro obojživelníky.

5. Obnova aluviálních luk a šetrného hospodaření – vhodné načasování sečí s ohledem na hnízdění ptáků a vývojový cyklus motýlů – např. modráška bahenního.

6. Výsadba dřevin a keřů – doplnění stávajících soliterních dřevin a vytvoření pásu

keřů podél cyklostezky s cílem odclonění díla a zajištění potřebného klidu.

7. Propagace přírody pro veřejnost vybudováním pozorovatelných a naučných tabulí. Tyto prvky nemohly být součástí podpory z Operačního programu Životní prostředí a budou řešeny samostatně.

8. Podpora ohrožených a chráněných druhů organismů – ptáků, obojživelníků, bezobratlých a ryb (např. piskoře pruhovaného). Vlastní práce proběhly od září 2013 do května 2014. Již v průběhu dokončovacích prací byly zaznamenány dva hnízdící páry vodouše rudonohého a asi deset párů čejek chocholátých. Rovněž 2 až 3 páry písíka obecného a 3 až 4 páry kulíka říčního. Nebylo žádnou vzácností pozorovat 40 až 60 jedinců zdržujících se čejek. Čápi bílí a černí zde pravidelně hledali potravu. S ohledem na zimu 2013/2014 s minimálními srážkami a nastupujícím suchým jarem 2014 je možné výsledky hnízdění a celkové návštěvnosti ptáků na čerstvě zbudované lokalitě považovat za povzbudivé. Je reálná naděje, že by se mohly na tyto louky vrátit také druhy jako bekasina otavní a břehouš černoocasý.

K těmto cílům bude nutné v dalších letech citlivě zajistit biologické potřeby jednotlivých druhů ptáků. Myslí se tím tvorba a udržování rozdílné výšky lučních porostů, rozvolněnosti porostu nebo naopak ploch prostých porostu, případně přímo oranice. Při normálním průběhu srážek v jarních měsících bude běžným jevem, že 35 – 40 % plochy z 13 ha bude tvořit vodní hladina s hloubkou od 10 cm až do 200 cm, s převahou zaplavených lučních ploch. Zdroj přítékající vody z potoka Přehyně (meliorační kanál) se jeví jako dostatečný a výška hladiny je plynule regulovatelná. Před zahájením zemních prací byl zajištěn odchyt ryb a obojživelníků z Přehyně, bylo zaevidováno 12 druhů ryb. Nevýznamnější je ohrožený piskoř pruhovaný ve velké populaci, ale nalezeny byly také invazivní druhy. Průzkumem evidované druhy ryb se pravděpodobně stanou základem pro budoucí rybí obsádku. Netřeba zdůrazňovat, že hospodářský chov ryb v jakékoliv podobě nepřichází v úvahu a lze jen doufat, že někdo z horlivých rybářů nezanese kapry do nových tůň. Dvě tůně jsou situovány odděleně a s hloubkou kolem 0,5 m tak, aby v nich ryby nemohly dlouhodobě přežít. Tyto tůně jsou určeny mimo jiné pro kuňky obecné, blatnice skvrnitá a čolky velké. Uvedené druhy se v širším okolí spo-

radicky vyskytují a mohly by v lokalitě najít vhodné prostředí.

V průběhu průzkumu z let 2006–2010 byly evidovány rovněž dva zvláště chráněné druhy motýlů – modrásek bahenní a ohniváček černočárny, ale populace je velmi slabá. Příčinou je dosud uplatňována jednorázová uniformně celoplošná seč realizovaná v době květu živné rostliny modráška – krvavce totenu.

V současné době je ve schvalovacím řízení územní rozhodnutí, vedené místně příslušným stavebním úřadem – projekt ptačí pozorovatelný. Záměrem je mimo jiné soustředit návštěvníky – zájemce o přírodu – na jedno místo tak, aby nedocházelo k pochůzkám po různých místech areálu a tím k rušení ptactva. I přístup k pozorovatelně bude vhodně a účinně maskován.

Za velmi pozitivní skutečnost považuji to, že veškerá vytěžená zemina (3,5 tis. m³) byla uložena mimo předmětné území a tímto se podařilo zachovat původní ráz krajiny, žádné umělé kopce nekazí celkový dojem z tohoto díla. Je rovněž důležité, že lokalita se nachází v řádů kilometrů od dvou zaplavených štěrkoven a několika intenzivně využívaných rybníků, ale také v dosahu přírodní rezervace Štěpán s mnoha chráněnými druhy rostlin a živočichů.

V průběhu roku bylo možné s potěšením sledovat, jakou pozitivní roli sehrálo toto vodní dílo při zadržení dešťové vody při vydatných deštích v druhé polovině roku 2014. Jedna vlaštovka jaro nedělá, ale více takových retenčně významných lokalit v povodí by pomohlo zmírnit případné budoucí povodňové události.

V příštích letech budou travnaté plochy zařazeny do agroenvironmentálně-klimatických opatření v rámci dotací ministerstva zemědělství, ovšem budou-li tato, dle nových pravidel od roku 2015, respektovat požadované termíny sečí luk. Ostatní nutná opatření budou hrazena zřizovatelem.

Projekt byl financován ze SFŽP MŽP – Operačního programu Životní prostředí, prioritní osy 6 oblast podpory 6.4. Optimalizace vodního režimu krajiny v částce 5,4 mil. Kč. Investor dodal z vlastních prostředků přes 4 mil. Kč zejména na výkup pozemků a projektové práce, výběrová řízení a zpracování žádosti.

Není mým záměrem vypisovat překážky, které bylo nutné překonat v průběhu příprav a realizace. Když se mě někdo zeptá,

zda bych do toho šel znovu, odpovím jednoznačně kladně, a to bez zaváhání. Ostatně výkup dalších parcel vybízí k zahájení další etapy. Za poslední dva roky se podařilo vykoupit další hony luk a v roce 2015 by celková plocha měla dosáhnout rozlohy 27 ha. To znamená, že pro II. etapu bude připraveno dalších 13,5 ha.

Nestává se často, aby laik dostal příležitost psát příspěvek do odborného časopisu – Fóra ochrany přírody. Proto uvádím několik myšlenek, které stojí za motivací, proč se soukromá osoba rozhodne uskutečnit výše popsaný projekt:

- Předně je třeba ujistit, že akce nebyla provedena, aby přinášela jakýkoliv finanční efekt. Naopak, každoroční údržba si vyžádá další desetitisíce z našich prostředků. Celkem naše společnost vydala během 15 let na ochranné projekty 8 až 9 mil. Kč.

- Naše společnost vyváží zboží do mnoha zemí. Dáváme sice práci 140 místním obyvatelům, ale také už jen transportem našeho zboží ke vzdáleným odběratelům zanecháváme ekologickou stopu. Výdaje do ochrany přírody chápeme jako kompenzaci za tuto činnost.

- Motivace, která však měla největší váhu, byl a je stav povědomí občanů našeho státu k ochraně přírody. U majoritní části občanů jsou „ochranáři“ chápáni jako nepřátele a brzdy rozvoje společnosti a brzdy zvyšování životní úrovně. Postoje našich bývalých a některých současných politických představitelů, jejich časté nálepkování ochránců na ekoteroristy, zanechalo v občanech hluboké stopy. Navíc naše veřejnoprávní televize svým „neviným“ špičkováním na vrub ochránců zastává rovněž nedobrou roli. Zde se domnívám, že státní ochrana přírody sehrála v souvislosti s několika silně medializovanými ochrannými kauzami zcela pasivní roli. Státní ochrana přírody by měla zajišťovat ochranu nejen legislativně, odborně a částečně prakticky, ale neméně je důležitá i funkce propagátora. Měla by být spoluodpovědná za úroveň vztahů občanů k přírodě. Přírodu – ochranu přírody je třeba „prodávat“. V dnešní konzumní společnosti se vše prodává. Ke každému prodeji zboží nebo propagaci na poskytovanou službu je třeba mít zpracovaný vhodný marketingový plán. V opačném případě prodejce nic neprodá. Ochrana přírody by měla mít zpracovaný svůj marketingový plán.

Jako obyčejný občan to nejučinnější co mohu udělat pro vylepšení postoje lidí

k přírodě a její ochraně, je jít příkladem. Za těch 8 let historie projektu počínaje výkupy pozemků, až do fáze úspěšného ukončení, mohu s potěšením konstatovat, že názory a postoje mnoha akterů projektu – přihlížejících, dotčených i nedotčených, se postupně v pozitivním smyslu změnily. Tak velký posun byl pro mne příjemným překvapením.

Při četných přípravných rozhovorech, přesvědčovacích příležitostech či schvalovacích řízeních jsem dospěl k poznatkům, jaké deficity lidé ve vztahu k přírodě ve svých znalostech a povědomí mají. Dovolím si uvést několik postřehů:

1. Převládá falešný pocit, že moderní člověk přírodu k životu nepotřebuje. Vytrátilo se povědomí, že jsme součástí přírody – ekosystému stále stejně jako před technickou revolucí. Lidé si neuvědomují, že čím více prvků flory a fauny ekosystém obsahuje, tím je stabilnější, zdravější.

2. Lidé nevnímají rozdíl mezi ochranou životního prostředí a ochranou přírody. Třídění odpadů, zachování bioty, kukuřičné

(společností velmi, velmi negativně přijímáno), ale z titulu šetrnějšího způsobu hospodaření v krajině, nižší obsádky v rybnících, tolerance větších šelem. V případě našeho projektu se vyskytly i názory, že ptáci budou-li hnízdit v novém mokřadu, budou trusem znečišťovat rodinné domy a zaparkovaná auta v obci 2 km vzdálené. Strach z přemnožení komárů je běžným doprovodným koloritem.

5. Velkým problémem je nízký pocit sounáležitosti s celospolečenskými potřebami – my tady žijeme a my tím budeme trpět. Je třeba vysvětlovat, že takový postoj je nesprávný. Jsme členy jednoho státního útvaru a Šumava nepatří pouze tamním obcím, stejně jako Praha nepatří pouze Pražanům.

Závěrem bych rád vyjádřil přání, aby se více soukromých osob nebo organizací s určitou úrovní finančního zázemí v budoucnu přidalo k peněžní a praktické podpoře ve prospěch české přírody. Aby propagace české přírody přešla z pasivity do aktivity, z defenzivy do ofenzivy.

Nově vzniklý meandrující vodní tok s různým profilem a šířkou koryta. Foto Kamil Lisal

pole, vše jedno jest. Když je to zelené (pole) tak to musí být prospěšné, přírodní.

3. Pod pojmem divoká příroda nebo prostředí přírodě blízké, převládá představa afrických plání a jihoamerického pralesa. A příroda v Česku? Jaksi se nebere v úvahu, nepočítá se s ní.

4. Ochrana přírody v Africe ano, u nás v Česku jenom potud, pokud nás to nějakým způsobem neomezuje. Vyhlička jakéhokoliv omezení i nepřímého, obrací kladný postoj do záporu. Na druhou stranu by státní ochrana přírody neměla občanům nasazovat růžové brýle ve smyslu, že se příroda dá uchovat bez jakéhokoliv omezení. Omezením nemám na mysli zákazy vstupu na různá území

Je radostné pozorovat, kolik akcí se každoročně koná pro veřejnost – „Vítání ptačího zpěvu“, „Noc s netopýry“ a různé naučné vycházky do přírody. Je třeba si ale uvědomit, že na tyto akce většinou nechodí ti, kteří v našem státě rozhodují o – „Zákoně o Šumavě“ o tom, jestli oblast soutoku Moravy a Dyje se stane CHKO nebo se zde bude dále frézovat po těžbě dřeva. Totéž platí o lidech, kteří vedou rozhodující sdělovací prostředky a kteří dokážou formovat veřejné mínění. Na tyto rozhodující osoby naší společnosti je třeba co nejdříve, cíleně a efektivně zaměřit „Marketing ochrany přírody“.